

TRANSITIEGEBIED 3: RUIMTE

---

1. Enkele maatschappelijke ontwikkelingen met impact op RUIMTE

Door de verwachte **bevolkingsgroei** zal er nood zijn aan capaciteitsuitbreiding van infrastructuur (huisvesting, mobiliteit, infrastructuur voor dienstverlening (zorg, onderwijs,...), waardoor de druk op de fysieke ruimte groter zal worden. **Migratie**, **vergrijzing** en de verwachte **gezinsverdunning** (=het ontstaan van kleinere gezinnen door het groter aantal alleenstaanden (vaak ook ouderen), echtscheidingen, dalend aantal kinderen per gezin), zullen ook leiden tot een ander soort ruimtegebruik (vb specifieke woon-zorgzones voor 80+). Al deze demografische veranderingen zullen aanzetten tot een meer efficiënt en/of meer innovatief gebruik van de beschikbare ruimte.

De druk op de fysieke ruimte (met de erbij horende mobiliteitsproblemen) in combinatie met het groeiende belang van multidisciplinaire samenwerkingen (o.a. in de wetenschap en economie), zullen verdere **concentratie en verweving van verschillende functies** op bepaalde locaties in de hand werken (vb onderwijs en economie, toerisme-recreatie en natuurbeheer, sociaal-culturele activiteiten en onderwijs).

Door de bevolkingsgroei en de superdiversiteit van de bevolking claimen steeds grotere aantallen groepen een deel van de ruimte, waaraan ze ook hogere eisen aan **leefkwaliteit** stellen op vlak van woonomgeving, milieu- en lawaaihinder, verkeer,.... Dit kan leiden tot meer spanning rond de steeds krappere beschikbare ruimte.

Budgettaire krapte vergroot de **druk** op (lokale) **overheidsfinanciering**. De financiële onzekerheid bij sociaal-culturele organisaties groeit.

Door de verdere **verstedelijking** in Vlaanderen zal de stedelijke ruimte aan belang winnen. De verstedelijking zal enerzijds typische grootstedelijke problemen vergroten. Anderzijds wordt de stad naar de toekomst toe algemeen gezien als de belangrijkste plaats voor experiment rond alternatief ruimtegebruik.

Er is een toenemend bewustzijn voor de noodzaak van een **duurzaam** en **ecologisch** denk- en handelingspatroon bij de invulling en vormgeving van de ruimte.

Technologische ontwikkelingen (ICT) en **globalisering** hebben een virtuele ruimte doen ontstaan, waar ontmoeting en interactie los van tijd en ruimte mogelijk is.

2. Bespreking en reflectie

Focus op de fysieke ruimte

Bovenstaande maatschappelijke ontwikkelingen duiden de noodzaak aan van een intelligent en duurzaam ruimtegebruik. We leggen de nadruk op ontwikkelingen binnen de fysieke ruimte omdat dit de plek is die we met anderen delen, waar het samenleven plaatsvindt. We bespreken dus niet zozeer de mentale ruimte (i.e. vrijheid en openheid van geest) en de virtuele ruimte (i.e. de niet-tastbare ruimte die digitaal wordt geproduceerd) ook al zijn deze ruimtes onlosmakelijk met elkaar verbonden. We denken bijvoorbeeld aan het steeds verder verweven raken van de fysieke en de virtuele ruimte (cf. google glasses).

De sociaal-culturele functie van de publieke ruimte

De inrichting, de beschikbaarheid, de toegankelijkheid en de bereikbaarheid van de publieke ruimte spelen een grote rol in de wijze waarop we samenleven. De publieke ruimte is de plek bij uitstek waar circulatie en uitwisseling plaatsvindt. Het is de plaats waar we ontmoeten, waar ook natuur en milieu een rol spelen. Demografische ontwikkelingen wereldwijd (50% van de wereldbevolking woont vandaag in stedelijk gebied) maar ook in ons land (geen klassieke stadsvlucht meer zoals pakweg 25 jaar geleden) zorgen voor hernieuwde aandacht voor stad en stedelijk gebied. De belangstelling voor de stad als plek waar we wonen, werken, bewegen, ontmoeten en vrije tijd doorbrengen neemt toe. Tegelijkertijd heeft deze evolutie ook een problematische kant: toenemende armoede en werkloosheid, stijgende huizenprijzen, tekort aan scholen en opvang, mobiliteitsproblematieken, ... Daar waar nog een redelijke consensus onder academici, architecten, politici en marketeers bestaat over het belang van de stad, is er geen eensgezindheid over antwoorden op de uitdagingen die de stad en stedelijk gebied aan het samenleven stelt. In ieder geval zien we een steeds groter wordende rol voor de werkvelden in stedelijk gebied om de omgeving vorm te geven. De focus op stad en stedelijk gebied hoeft niet te verbazen: ondanks de recente groei van stedelijke cultuur in landelijk gebied staan de werkvelden sterk in landelijk gebied.

Wat betekent dit nu voor de werkvelden? Het vormgeven van de omgeving en het bevorderen van omgevingskwaliteit (zowel in de stad als in landelijk gebied) betekent meer dan enkel de economische meerwaarde van een gebied verzekeren. Mommaas (2002) waarschuwt voor een te eenzijdig commerciële benadering van de wijze waarop steden zich positioneren. Hij pleit ervoor om stedelijke ruimte ook vanuit gerichte sociaal-culturele doelen uit te werken en niet enkel als plekken waar consumptie of economische waardecreatie mogelijk is. Gezien de maatschappelijke en ecologische uitdagingen, zeker in stedelijke contexten, is er meer dan ooit nood aan sociaal-culturele ontwikkeling, richting en relevantie (Mommaas, 2002). Het zal daarom cruciaal zijn om ook voldoende publieke ruimte in te richten waar niet noodzakelijk/enkel geconsumeerd moet worden. Het evenwicht tussen commerciële, ecologische en sociaal-culturele initiatieven bewaren is van fundamenteel belang. De publieke ruimte krijgt op die manier een sociale, culturele en zelfs een politieke invulling. Daarin ligt voor Stijn Oosterlinck dan ook de uitdaging. Niet zozeer het gebrek aan een gezonde sociale mix in steden vindt hij een tekortkoming, hij is eerder "bevreesd over sociale en politieke segregatie. Mensen moeten toegang hebben tot de samenleving, tot jobs en tot de politieke besluitvorming" (Oosterlinck, 2013). De werkvelden zijn o.a. via lokale gemeenschappen, buurt- en wijkwerking goed geplaatst om de toegang tot de samenleving en de politieke besluitvorming verder te bevorderen.

De semi-publieke en private ruimte

Semi-publieke ruimtes zijn ruimtes of zones die voornamelijk betreden worden door deelnemers, bezoekers, vrijwilligers, werknemers of consumenten (vb. winkelcentra, cultuurcentra, collectieve tuinen,...). Het vormt een soort overgangszone tussen de publieke en private ruimte waar meer beperkingen gelden dan in de publieke ruimte. De toegankelijkheid van en de afstemming op deelnemer/bezoeker/vrijwilliger staan centraal. Toegankelijkheid betekent in deze context meer dan enkel de fysieke bereikbaarheid tot een plek. Naast fysieke toegankelijkheidsaspecten (openingsuren, sleuteldragers, toegankelijkheid voor personen met een beperking, enz.) groeit de aandacht voor de mentale component van toegankelijkheid: afstemming op de leefwereld, gevoelswaarde van een plek,... (zie ook www.ecopolis.be). Naast de publieke ruimte is de semi-publieke ruimte een gemeenschappelijk actieterrein. Recent groeit ook de aandacht en aantrekkelijkheid van ruwe ruimte (vb. leegstand, pop up, industrieel terrein, ...).

Wat de private ruimte betreft beperken we ons in deze bespreking tot het gedeelde gebruik van infrastructuur in de niet-commerciële sfeer. De kost van infrastructuur en de beperkte ruimte om infrastructuur verder te ontwikkelen leiden in toenemende mate tot een visie over een multifunctionele en sectoroverschrijdende inzetbaarheid van infrastructuur (Bohez & Feys, 2012). Onderzoek van Bohez en Feys (2012) naar de ruimtelijke inbedding van de Brede School duidt op het belang van infrastructuur dat samenwerking, afstemming, 'ontschotting' en interactie stimuleert. De studie bespreekt vijf mogelijke, ruimtelijke modellen voor infrastructuur die ook relevant zijn voor de werkvelden (Bohez & Feys, 2012: 92).

- i. Netwerkmiddel:** Iedere partner in zijn eigen infrastructuur, gedeeld gebruik is mogelijk.
- ii. Openstellen infrastructuur:** Infrastructuur is het hart van de organisatie en wordt voor allerlei activiteiten opengesteld.

- iii. **Gemeenschappelijke accommodatie:** Partners richten samen een multifunctioneel gebouw op/in.
- iv. **Campusmodel:** Partners in elkaars nabijheid op een campus, met verschillende gebouwen en multifunctioneel ruimtegebruik.
- v. **Samen-onder-één-dak** (multifunctionele accommodatie): Verschillende partners huizen samen in één gebouw.

Het gaat hier dus om verschillende manieren van het delen van ruimtes (met inbegrip van de voordelen en moeilijkheden die komen kijken bij het delen van ruimtes). Naast private toepassingen zoals hierboven opgesomd heeft de gedeelde ruimte ook een sterk sociale dimensie. Gedeelde ruimte (*shared space*, geïntroduceerd door Hans Monderman) gaat dan over gebruikers van de publieke ruimte die gedwongen worden rekening te houden met andere gebruikers. Veel voorbeelden zijn te vinden in toepassingen in het verkeer (vb. op Korenmarkt in Gent is er geen afzonderlijke ruimte voor openbaar vervoer, voetgangers en fietsers. Dit zou de verkeersveiligheid verhogen omdat alle weggebruikers meer rekening moeten houden elkaar). Ook in land- en bosbouw vinden we voorbeelden (vb. CSA - Community Supported Agriculture). Naar analogie van deze voorbeelden kunnen de werkvelden nadenken over wat die *shared space* kan betekenen voor verschillende werkingen.

3. Signalen

Interboro – Holding Pattern. Een tentoonstelling werd opgebouwd met items die lokale verenigingen nodig hebben. Na de tentoonstelling werden de items overhandigd aan de verenigingen. (<http://www.interboropartners.net/2012/holding-pattern-at-moma-ps1/>)

OPEK. 7 professionele culturele instellingen bouwen hun werking uit vanuit (en in) het Openbaar Entrepot voor de Kunsten. maakt OPEK nieuwe inspirerende verbindingen tussen kunst, publiek en educatie (www.opek.be)

DOK Gent: “Werfplek voor verpozing en creatieve manoeuvres”: tijdelijke ontmoetingsplek aan de Gentse Oude Dokken (www.dokgent.be)

Hooverdomestic: Hooverphonic neemt zijn nieuwe plaat op bij fans thuis. (<http://www.hooverphonic.com/be-en/hooverdomestic>)

CSA (community supported agriculture): Landbouw gedragen door een gemeenschap. Als deelnemer kies je voor ecologische landbouw en deel je in de werkingskosten (je betaalt dus niet voor je producten maar deelt mee in de kosten van de boerderij. Je deelt dus het landbouwisico. Werkt volgens de principes van zelfpluk en groentepakketten. (<http://www.csa-netwerk.be/>)

Stadsgasten Leuven: project in Leuven dat een betaalbaar en boeiend onderdak wil bieden aan kunstenaars, ambachten en creatieve beroepen (www.stadsgasten.be).

Atelier de stad: Vijf stadsprojecten in Brussel, Kortrijk, Hasselt & Genk, Oostende en Gent. De projecten hebben allemaal te maken met wonen, werken, leven in een stad. Om de projecten te realiseren doen de projectorganisatoren samen met Canvas en andere VRT-netten een oproep aan architecten, stadsplanners, ontwerpers, uitvinders en andere creatieve burgers, jong of oud, amateur of professioneel, om hun talent en creativiteit in te zetten voor één van de vijf projecten. Het resultaat is in de loop van 2014 te zien, op locatie en op Canvas (<http://www.canvas.be/artikel/oproep%3A-atelier-de-stad-zoekt-creatief-talent>).

4. Meer weten

Debruyne, L. (2013). Jeugdculturele zones. Work in Progress. In *Krax* . 2(2). p4-7.

Bohez, H. & Feys, S. (2012). *In ruimte naar de brede school. Onderzoek naar de ruimtelijke vertaling van een pedagogisch en maatschappelijk concept*. Brussel: AGION.

Stijn Oosterlynk (28 februari 2013) in Brussel Nieuws. <https://www.brusselnieuws.be/artikel/gebruik-de-middenklasse-niet-als-buffer>

Lezing Hans Mommaas over de noodzaak van steden met sociale-culturele doelen: http://arch-lokaal.nl/wp-content/uploads/2011/08/projecten_88_lezing_hans_mommaas_city_branding_2002.pdf.

Corijn, E. (2013). *Kan de stad de wereld redden?* Brussel: VUB Press.

Locus (2013). *Stroomversnelling. Sociale cohesie in landelijke gemeenten*. Locus: Brussel.

Bevers, H., Gelders, D., Martens, M., Raymaekers, P. (reds.). (2011). *Sociaal-culturele verenigingen: Het sociaal kapitaal van de samenleving?* Lannoo Campus.